

RAFAŁ SZEWCZYK
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)
ORCID: 0009-0001-2820-5804

MARTYNA KOWALSKA
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)
ORCID: 0009-0009-0757-2646

MOTYWY WILCZYCY W MITACH FUNDACYJNYCH RZYMU I PIERWSZEGO KAGANATU TURECKIEGO

Streszczenie. Artykuł stanowi charakterystykę oraz porównanie dwóch mitów fundacyjnych – Rzymu oraz pierwszego kaganatu tureckiego – ze wskazaniem na podobieństwa oraz różnice występujące w obu opowieściach. Treści związane z mitami założycielskimi zostały uzupełnione o rys historyczny czy historyczno-mityczny, a także najważniejsze informacje dotyczące źródeł poruszających zagadnienia omówione w artykule. Praca koncentruje się przede wszystkim na motywie wilka pojawiającego się w historiach dotyczących wielu społeczeństw na przestrzeni dziejów. Wilczyca stanowi jedną z najważniejszych, centralnych postaci przeanalizowanych w artykule mitów założycielskich, mimo że w każdym z nich jej obecność można wytłumaczyć chęcią podkreślenia innych zjawisk i wartości.

Słowa kluczowe: Rzym, Romulus i Remus, wilczyca, Turkuci, pierwszy kaganat turecki, mity fundacyjne

Wprowadzenie

Motyw wilka jest obecny w kulturze od dawna. Zwierzęta te przedstawiane są na różne sposoby: na przykład jako potężne, krwiożercze bestie albo opiekunowie czy towarzysze podróży¹. Jednym

¹ FromSoftware, *Bloodborne*, Tokyo 2015, platforma: PlayStation 4; por.: Ubisoft, *Assassin's Creed Odyssey*, Quebec 2018, platformy: PlayStation4, Xbox One, Microsoft Windows i in. W pierwszej ze wzmiankowanych gier wilki to groźne, zmutowane bestie i przeciwnicy gracza, w drugiej zaś mają „naturalną” postać. Mogą być zarówno wrogie, jak i przyjazne.

z popularnych motywów, dotyczących wilka, jest wilkołactwo pojawiające się nie tylko w różnego rodzaju grach wideo i serialach, ale też w mitologii². Można tu wymienić opowieści o Likaonie, królu Arkadii, zamienionym w wilka przez Zeusa za składanie ofiar z ludzi czy *Sagę o Völsungach*, w której pojawiły się wilkołaki³. W literaturze można odszukać również wiele symbolicznych odniesień do wilków. Jedną z najpopularniejszych postaci, jakie występują w (pop)kulturze, jest ciągle Geralt z Rivii, wiedźmin, zwany Białym Wilkiem. Nie mniejszą popularnością cieszył się przez pewien czas shinobi z gry *Sekiro*, nazywany Wilkiem (Ōkami) lub właśnie jednorekim wilkiem (Sekiro)⁴.

Spośród wymienionych wyżej motywów interesujące są także te odnoszące się do wilczycy, występujące w różnych kulturach i w różnym czasie. Celem tego artykułu jest zbadanie, co z jednej strony o mitach fundacyjnych Rzymu pisali autorzy greccy i rzymscy, a z drugiej strony, w jaki sposób w chińskim piśarstwie historycznym pojmowano rolę wilczycy w procesie tworzenia pierwszego kaganatu Turkutów (VI–VII w.). Wybór tych opowieści, wytworzonych przez kultury tak odległe od siebie geograficznie oraz czasowo, można uznać za co najmniej konfundujący. Sądzymy jednak, że ma on swoje uzasadnienie. Przede wszystkim rdzeń obu historii jest tożsamy: wilczyca we wspomnianych mitach pełni rolę matki i opiekunki chłopca, który został założycielem: Romulus – Rzymu, Aszyna zaś – pierwszego kaganatu Turkutów. Owa zbieżność, dość zaskakująca, może przyczyniać się do wysuwania nieuprawnionych wniosków, mówiących o tym, że obie historie mogą być w jakiś sposób ze sobą powiązane. Nie ma jednak na to żadnych dowodów. Opowieści najprawdopodobniej powstały niezależnie od siebie, a liczne podobieństwa można tłumaczyć dużą popularnością motywu wilka/wilczycy w różnych kulturach⁵.

W niniejszym artykule wykorzystaliśmy różnorodne źródła, zarówno wybrane dzieła autorów greckich i rzymskich, jak i kroniki chińskie. W przypadku mitu fundacyjnego Rzymu dysponujemy większą liczbą bardziej różnorodnych źródeł niż w przypadku przekazów chińskich. Ze względu na mnogość utworów greckich i rzymskich zdecydowaliśmy się na dokonanie wyboru i przeanalizowanie kilku, w naszej opinii, najistotniejszych i najczęściej przywoływanych. Należy tu wskazać dzieła autorów, takich jak Plutarch, który historię o Romulusie i Remusie przytoczył za jakimś Promathionem,

² Blizzard Entertainment, *World of Warcraft*, Irvine 2004, platformy: Microsoft Windows, macOS. We wskazanej grze jedną z grywalnych ras są wilkołaki.

³ Vide: *Saga o Völsungach*, tłum. i oprac. R. Leśniakiewicz, Sandomierz 2009.

⁴ FromSoftware, *Sekiro: Shadows Die Twice*, Tokyo 2019, platformy: PlayStation 4, Xbox One, Microsoft Windows.

⁵ P.B. Golden, *The Ethnogenic Tales of the Türks*, „The Medieval History Journal” 2018, t. 21(2), s. 307–309.

tworzącym prawdopodobnie w okresie V w. p.n.e., Diodor Sycylijski, Owidiusz czy Tytus Liwiusz. Wersje mitu prezentowane przez tych autorów w wielu miejscach były rozbieżne. W przypadku dziejopisarstwa chińskiego zdecydowaliśmy się omówić dwie wersje mitu o wilczycy⁶, zawarte w kronikach: *Suǐ Shū* (隋书/*Księżde Suǐ*), która powstała ok. 636 r. za panowania dynastii Táng; druga wersja opowieści o wilczycy przetrwała w *Běi Shǐ* (北史/*Historii dynastii północnych*) spisanej w połowie VII w. Wszystkie wymienione wyżej przekazy źródłowe to kroniki dynastyczne, w których skupiano się przede wszystkim na opisanu panowania każdego z cesarzy danej dynastii. Rozważania o ludach stepowych, ich kulturze oraz dziejach grają w tych dziełach rolę drugoplanowe. Można je odnaleźć na końcu omawianych źródeł. Nas interesowały informacje poświęcone *Tūjué lǔ* (廼虜), czyli turkuckim barbarzyńcom.

Najwcześniejsze relacje dotyczące mitu założycielskiego Rzymu⁷

Mit założycielski Rzymu nie został stworzony przez mieszkańców Lacjum, lecz miał swoje początki w opowieściach sięgających II tysiąclecia p.n.e., które następnie zostały zreinterpretowane przez Greków⁸. Najwcześniejsze relacje, dotyczące powstania miasta nad Tybrem, pochodzą zatem nie z historiografii rzymskiej, lecz ze spuścizny greckiej. Pierwsza wzmianka o założeniu Rzymu pojawiła się u Hellanikosa z Lesbos żyjącego w drugiej połowie V w. p.n.e. Tak, jak i inne wczesne relacje, nie zawierała wersji o bliźniakach, lecz dotyczyła jednego założyciela, w tym przypadku Eneasza. Pierwsze podania charakteryzowały się przypisywaniem roli fundatora miasta jednej osobie. Dwóch założycieli, uznawanych przez historyków za bliźniaków, odnajdujemy w micie założycielskim Rzymu dopiero pod koniec IV w. p.n.e. Późniejsi autorzy korzystali ze spuścizny Greków, przytaczając ich relacje bezpośrednio lub modyfikując je zgodnie z założeniami i wymaganiami swoich dzieł⁹.

Wnikliwa analiza i interpretacja najwcześniejszych podań o powstaniu Rzymu pozostaje trudna do przeprowadzenia nie tylko ze względu na brak

⁶ Więcej na ten temat: *tamże*, s. 296–298.

⁷ Część artykułu dotycząca starożytnego Rzymu stanowi fragment nieopublikowanej pracy licencjackiej oraz magisterskiej. Vide: M. Kowalska, *Mit założycielski Rzymu w przekazie wybranych historyków greckich i rzymskich*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr. hab. Sławomira Bralewskiego, prof. UŁ w Katedrze Historii Bizancjum, Łódź 2023; *Taż*, *VII księga „Nocy attyckich” Aulusa Gelliusza – przekład oraz komentarz*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. Joanny Sowy, prof. UŁ w Katedrze Filologii Klasycznej, Łódź 2025.

⁸ D. Lewandowska, *Ciąża mnoga i wieloraczkę w starożytności*, Warszawa 2021, s. 47.

⁹ *Tamże*, s. 59–61.

źródeł, które nie zachowały się do naszych czasów lub przetrwały jedynie fragmentarycznie. Kolejny problem stanowi bowiem przytaczanie mitu założycielskiego Rzymu przez późniejszych autorów bez podawania autora, od którego zapożyczyli określone informacje. Uniemożliwia to oddzielenie opowieści bezpośrednio zaczerpniętych z wcześniejszych dzieł od ich re-interpretacji lub nawet całkowitych przekształceń. Niektórzy pisarze bardzo rzadko powołują się na źródła, z jakich korzystali. Zaliczamy do nich chociażby Owidiusza usiłującego mocniej podkreślić autorytet boskich i ludzkich informatorów, z którymi rozmawia na kartach *Fasti*, niż wcześniejszy dorobek literacki¹⁰. Plutarch natomiast niejednokrotnie przytacza autorów, za którymi podaje mniej lub bardziej rozpowszechnione wersje mitu, wspominając chociażby Promathiona z Samos¹¹. Mimo iż często nie jesteśmy w stanie porównać relacji późniejszego autora z pierwowzorem, z którego korzystał, to informacje o tym, z jakich źródeł twórca czerpał podczas pisania swojego dzieła, pozostają dla historyków niezwykle istotne.

Posiadamy trzy podstawowe źródła pisane, dotyczące powstania Rzymu, początków jego funkcjonowania, wzrostu terytorialnego miasta oraz czasu rządów królewskich. Wśród nich znajdują się narracje Liwiusza, Dionizjusza oraz Strabona. Pozostałe relacje zachowały się w sposób fragmentaryczny lub poruszały temat jedynie szczątkowo, przytaczając tylko informacje, jakie interesowały autora dzieła. Należą do nich niektóre prace Cycerona, Tacyta, Plutarcha, Appiana czy Kasjusza Diona. Wspomina również rzymskich twórców utworów o charakterze antykwarycznym, zainteresowanych tematem: Warrona, Festusa oraz Solinusa¹².

Ponadto warto zaznaczyć, że zachowane relacje autorów, przede wszystkim rzymskich, ale i greckich, dostosowywały obraz przeszłości do współczesnych im praktyk, wydarzeń czy okoliczności. Często służyły także uprawomocnianiu, sankcjonowaniu rzeczywistości, w jakiej żyli i tworzyli¹³.

¹⁰ C. Newlands, *Ovid's Narrator in the Fasti*, „Arethusa” 1992, t. 25, nr 1, s. 37–40.

¹¹ Plutarch, *Żywoty równoległe*, tłum. K. Korus, Warszawa 2004, t. 1, s. 136–137. W artykule wykorzystano istniejące polskie przekłady cytowanych dzieł autorów greckich i rzymskich. Wyjątek stanowią *Noce attyckie* Aulusa Gelliusza, które są cytowane w oryginale ze względu na brak całościowego polskiego tłumaczenia.

¹² A. Ziółkowski, *From Roma quadrata to la grande Roma dei Tarquini. A Study of the Literary Tradition on Rome's Territorial Growth under the Kings*, Stuttgart 2019, s. 69.

¹³ M. Koortbojian, *Crossing the pomerium. The Boundaries of Political, Religious, and Military Institutions from Caesar to Constantine*, Princeton 2020, s. 8.

Numitor i Amuliusz

Niemalże wszyscy starożytni historycy, których dzieła wykorzystaliśmy w artykule, piszą o pochodzeniu, narodzinach i cudownym ocaleniu mitycznych bliźniąt – Romulusa i Remusa. Początek historii, bezpośrednio dotyczącej bliźniąt, stanowi opowieść o dziadku chłopców, Numitorze, oraz jego bracie – Amuliuszu.

Plutarch, w ślad za Dioklesem z Peparethos oraz Fabiuszem Piktorem, podaje najbardziej rozpowszechnioną wersję mitu. Dotyczyła ona miasta Alba Longa, w którym panowali potomkowie Eneasza – bracia Numitor i Amuliusz. U Plutarcha czytamy:

W Albie panowali potomkowie Eneasza, aż władza przeszła na dwóch braci: Numitora i Amuliusza. Amuliusz podzielił cały spadek na dwie części – przeciw władzy królewskiej położył majątek oraz złoto przywiezione z Troi. Numitor wybrał władzę. Kiedy Amuliusz miał już pieniądze i dzięki nim zyskał większe niż Numitor wpływy, łatwo odebrał mu władzę, bał się jednak, aby córka brata nie urodziła dzieci, dlatego wyznaczył ją na kapłankę Westy. Odtąd nie wolno jej było wychodzić za mąż, musiała żyć w dziewictwie. Jedni nazywają ją Ilią, drudzy Rheą, a jeszcze inni Sylwią¹⁴.

Wydarzenia te relacjonowali także m.in. Liwiusz¹⁵, Owidiusz¹⁶, Diodor Sycylijski czy Appian z Aleksandrii. Każdy z autorów w nieco inny sposób. Na przykład Liwiusz położył większy nacisk na przemoc w najdawniejszej historii Rzymu¹⁷, co mogło wypływać z moralizatorskiego charakteru jego dzieła. Owidiusz umiejscowił te wydarzenia w nieco innym czasie, Diodor zaś w niezwykle interesujący sposób ujął kwestię obowiązku zachowania dziewictwa, jaki spoczywał odtąd na Rei Sylwii:

Nie wolno jej było zaznać uścisku z mężczyzną, nawet potajemnie; nikt nie byłby nigdy tak nierozumny, by zamienić szczęście całego życia na radość z chwilowej przyjemności¹⁸.

¹⁴ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 138.

¹⁵ Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta*, tłum. A. Kościółek, Wrocław 1968, s. 9.

¹⁶ Owidiusz, *Fasti. Kalendarz poetycki*, tłum. E. Wesołowska, Wrocław 2008, s. 98.

¹⁷ Według niego Amuliusz nie tylko odebrał bratu władzę, ale także zgładził jego synów, o których Plutarch nawet nie wspomina. Ponadto Liwiusz akcentuje także starszeństwo Numitora, co czyni zbrodnię Amuliusza jeszcze poważniejszą jako wymierzoną nie tylko przeciwko bratu, ale także przeciwko prawu i obyczajom, według których władza powinna przyspaść starszemu.

¹⁸ Diodor Sycylijski, *Od mitu do historii*, tłum. S. Dworacki, A. Pawlaczyk, Poznań 2020, s. 41.

Ciężar kary, jaka czekała westalkę za złamanie ślubów czystości, potęgował bowiem przekonanie o boskim pochodzeniu jej dzieci oraz o ich poczęciu wbrew jej woli.

Rea Sylwia i bóg Mars

Rea Sylwia została uczyniona westalką, aby uchronić Amuliusza przed zagrożeniem, jakie mogli stanowić dla niego jej męscy potomkowie. W tym miejscu napotykamy na wiele problemów i rozbieżności spowodowanych mnogością przekazów dotyczących zarówno pochodzenia, jak i sposobu poczęcia przyszłego założyciela Rzymu. Przytoczę najbardziej rozpowszechnioną wersję mitu, opiszę jednak krótko także te mniej znane, pojawiające się przede wszystkim u Plutarcha korzystającego ze spuścizny wcześniejszych autorów, aby ukazać, że wśród autorów nie było zgody nawet co do tego, kim byli rodzice założyciela Rzymu oraz jego brata bliźniaka.

Jeden z najwcześniejszych wariantów mitu o poczęciu, narodzinach oraz ocaleniu Romulusa, który Plutarch nazywa „opowieścią ze wszech miar bajeczną”¹⁹, przytacza za jakimś Promathionem, pochodzącym prawdopodobnie z Samos, autorem *Dziejów italskich*. Żył on i tworzył najpewniej w V w. p.n.e.²⁰ Mit wiązał się z postacią Tarchetiosa, króla Alby, któremu przez kilka dni ukazywało się widziadło fallosa będącego symbolem boga Dionizosa. Wyrocznia przepowiedziała, że dziewczica ma się połączyć z bogiem za sprawą owego widziadła, aby mógł narodzić się „syn nadzwyczaj sławny, wyróżniający się dzielnością, powodzeniem i siłą fizyczną”²¹. Tarchetios nakazał zatem swojej córce obcować z fallosem. Ta nie spełniła jednak życzenia ojca, wysyłając służącą, po czym rozwścieczony ojciec postanowił zabić obie kobiety. Nie uczynił tego za namową bogini Westy. Służąca urodziła bliźnięta, które król rozkazał zabić. Teratios – mężczyzna wytypowany do tego zadania – ocalił jednak chłopców i zostawił ich blisko rzeki. Dzieci przetrwały dzięki troskliwej opiece wilczycy, karmiącej je swoim mlekiem, oraz ptakom, które także dostarczały im pożywienie. Następnie bliźnięta przygarnął pasterz, a gdy dorosły, pokonały okrutnego króla Alby²².

Plutarch przywołuje także inne hipotezy, dotyczące pochodzenia Romulusa. Podobnie jak w wariacie Promathiona nie ma w nich postaci Rei Sylwii. Według jednej wersji Romulus był dzieckiem Eneasza oraz Deksithei, a jego

¹⁹ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 136.

²⁰ S. Said, *Myth and Historiography*, [w:] *A Companion to Greek and Roman Historiography*, t. 1, red. J. Marincola, s.l. 2007, s. 68.

²¹ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 136.

²² *Tamże*, s. 136–137.

brat nosił imię Romus. Druga teoria głosiła, że matką Romulusa była Roma, żona Latynusa, córka Trojanki, którą Plutarch wymienia wśród potencjalnych eponimów Rzymu. Wreszcie trzecia hipoteza wskazuje, iż Romulus to syn Emilii, żony Marsa oraz córki Eneasza i Lawinii²³.

Ennius w swoim epickim poemacie z początku II w. p.n.e. także wskazywał na pochodzenie chłopców bezpośrednio od Eneasza, który miał dwie córki. Po jego śmierci, w czasach panowania Amuliusza z Alba Longa, stały się westalkami. Młodsza z nich, Ilia, została zhańbiona przez Marsa i poczęła bliźnięta. Wersja ta już w starożytności wydawała się jednak mało prawdopodobna ze względu na rozbieżności czasowe²⁴. Według datacji Eratostenesa upadek Troi i założenie Rzymu dzielił okres odpowiadający życiu czternastu pokoleń. Fundator miasta nie mógł być zatem bezpośrednim potomkiem uciekiniera spod Ilionu²⁵.

Niewątpliwie najbardziej rozpowszechniona wersja mitu jest jednak ściśle związana z osobą Rei Sylwii, a także boga Marsa. Wariant ten spotykamy zarówno u Liwiusza, jak i u Plutarcha²⁶. Obaj autorzy wspominają o potencjalnym ojcostwie Marsa. Każdy z nich podaje jednak inne dowody tego faktu. Liwiusz akcentuje strach westalki, którą za utratę dziewictwa czekała okrutna śmierć, co wskazuje na wątpliwości autora *Ab urbe condita* wobec boskiego pochodzenia Romulusa i Remusa, które miałyby być potwierdzone jedynie przez matkę znajdującą się niewątpliwie w bardzo trudnej sytuacji. Plutarch natomiast odnosi się do ocalenia bliźnięt, które znalazła i wykarmiła wilczyca wraz z dziećmi. Mars jako ojciec chłopców, mógł ich zatem ocalić przy pomocy poświęconych mu zwierząt. Ponadto historyk podaje, że ojcem dzieci Rei Sylwii mógł być również Amuliusz, który zgwałcił dziewczynę²⁷.

Wilczyca

W większości przekazów pojawia się wątek dotyczący okrutnej decyzji Amuliusza o porzuceniu chłopców. Liwiusz pisał, że sługa króla nie mógł właściwie wykonać rozkazu i wrzucić bliźnięta do rzeki ze względu na obfity wylew Tybru²⁸. Plutarch natomiast wspomina o wzburzonej wodzie i wielkiej fali, która odstraszyła sługę²⁹. Jednak niezależnie od przyczyny Romulus

²³ *Tamże*, s. 135.

²⁴ Pisze o tym już Diodor: Diodor Sycylijski, *Od mitu do historii...*, s. 21.

²⁵ T.P. Wiseman, *The Myths of Rome*, s.l. 2004, s. 138–140.

²⁶ Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu...*, s. 9–10; Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 140.

²⁷ *Tamże*.

²⁸ Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu...*, s. 10.

²⁹ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 139.

i Remus zostali pozostawieni blisko brzegu, zdaniem Plutarcha³⁰, czy w jednej z kałuż wylewiska Tybru, jak twierdzi Liwiusz³¹.

W tym miejscu napotykamy na kolejną kontrowersję, dotyczącą mitu założycielskiego Rzymu, związaną z wilczycą. Warto zaznaczyć, że motyw ocalenia, a następnie wykarmienia porzuconego dziecka przez zwierzęta pojawiał się bardzo często, zwłaszcza w twórczości greckiej³². Pewna kontrowersja czy niejasność w sposobach odczytywania mitu znalazła wyraz już u autorów antycznych.

Niemalże wszyscy twórcy przytaczają opowieść o cudownym ocaleniu bliźniąt przez wilczycę. Pisał o tym także Owidiusz w *Fasti*³³. Autor wspomnianego dzieła czyni analogię między opieką wilczycy nad chłopcami a ich pochodzeniem od boga Marsa. Uzasadnia to, akcentując odwagę, którą musieli odznaczać się potomkowie owego bóstwa. W tym przypadku uwidoczniła się ona w braku niepokoju związanego z konfrontacją z potencjalnie niebezpiecznym stworzeniem, jakim niewątpliwie był wilk. W III księdze Owidiusz powraca do tego wątku i podobnie jak Plutarch wspomina o tym, że jedno ze zwierząt, które opiekowały się bliźniętami, a więc dzieciół – był stworzeniem poświęconym Marsowi³⁴.

Zarówno Liwiusz, jak i Plutarch podają dwie możliwości interpretacji owych zdarzeń. Pierwsza, czyli traktowanie wilczycy jako zwierzęcia, oraz druga, a więc postrzeganie jej jako metafory, symbolu, oznaczającego kobietę, prostytutkę. Plutarch twierdzi, że wynika to z semantycznego podobieństwa słów wilczyca i nierządnicza w języku łacińskim³⁵. *Lupae* to bowiem nie tylko wilczyce, ale także nierządnicze³⁶. Ponadto w micie pojawia się postać niejakiego Faustulusa. Zdaniem autora *Żywotów równoległych* mógł to być zarówno sługa Amuliusza, który miał porzucić dzieci, jak i pasterz, który je odnalazł. Żona owego pasterza – Akka Larentia – była natomiast określana w źródłach właśnie jako prostytutka³⁷.

Akka Larcenja to postać ściśle związana z najwcześniejszą, legendarną historią Rzymu. Według jednej z wersji Akka to nierządnicza, która obcowała z Herkulesem i za jego radą wyszła za mąż za mężczyznę, który okazał się niezwykle majątny i pozostawił kobiecie w spadku rozległe posiadłości wokół

³⁰ *Tamże*.

³¹ Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu...*, s. 10.

³² D. Lewandowska, *Ciąża mnoga i wieloraczki...*, s. 71.

³³ Owidiusz, *Fasti...*, s. 70, 98.

³⁴ *Tamże*, s. 97.

³⁵ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 140.

³⁶ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, Warszawa 2007, t. 3, s. 397: *lupa, -ae, f. (od lupus)* I. wł. wilczyca, II. przen. nierządnicza.

³⁷ Plutarch, *Żywoty równoległe...*, s. 140.

Rzymu. Według innej wersji Akka Larencja była żoną królewskiego pasterza – Faustulusa – oraz mamką porzuconych przez Reę Sylwię bliźnięt – Romulusa i Remusa. Kolejny wariant opowieści o Akce zakładał, że nie wykarmiła ona Romulusa, założyciela Rzymu, kiedy ten był niemowlęciem, ale przyjęła go do swojej rodziny zdecydowanie później, w miejsce jej zmarłego syna, o czym informuje nas także Gelliusz w komentowanym ustępie *Nocy attycznych*. Biologiczni synowie Akki oraz przybrany syn, Romulus, mieli natomiast dać początek kolegium dwunastu *Fratres Arvales* (Braci Polnych)³⁸ służących *Dea Dia* (Dobrej Bogini)³⁹. Dysponujemy także kompilacyjną wersją mitu o Akce Larencji, jedną z najbardziej rozpowszechnionych, łączącą w sobie elementy wszystkich opowieści⁴⁰.

Akka Larencja była niezwykle istotną postacią zarówno w mitologii, jak i religii rzymskiej. Samo imię Akka było związane z grecką nazwą własną – Ἀκκώ – oznaczającą imię opiekunki Demeter oraz z wyrazem pospolitym – ἄκκω – określającym rodzaj żeńskiej zmy, straszdyła. Rzeczownik Akka ma swoje korzenie także w wielu innych językach, na przykład sanskrycie, w którym słowo *akkā* oznacza „matka”. Akka Larencja była zatem utożsamiana z Matką Ziemią, boginią, która karmi i daje życie⁴¹. Scharakteryzowany wyżej problem, dotyczący postaci Akki Larencji, jej tożsamości oraz przeżyć stanowi tylko jeden z przykładów trudności, na jakie napotykamy podczas próby opisywania najwcześniejszej historii Rzymu.

Słowo *lupa* było zatem w języku łacińskim dwuznaczne i jako takie implikowało kilka możliwości interpretacyjnych. Podczas gdy Plutarch przyjmuje obie wersje mitu raczej jako rozbieżne i wskazuje, że wilczyca to zwierzę lub kobieta, Liwiusz niejako łączy oba warianty. Podaje, że samica wilka odnalazła chłopców i „podała im sutki do ssania”⁴². Pasterz imieniem Faustulus przypadkiem natknął się na zwierzę karmiące bliźnięta i zabrał je, oddając żonie – Larencji – na wychowanie⁴³. Owidiusz także wspomina zarówno postać Larencji, jak i Faustulusa. Nie pisze o nich jednak zbyt wiele, zaś Liwiusz podkreśla, że Larencja była nierządnicą⁴⁴.

³⁸ Gellius VII 7, 8; I. Kaczor, *Deus, ritus, cultus. Studium na temat charakteru religii starożytnych Rzymian*, Łódź 2012, s. 245.

³⁹ M. Beard, *fratres arvales*, [w:] *Oxford Classical Dictionary*, <https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2721> (dostęp: 29.04.2025); więcej informacji na temat kolegium *Fratres Arvales* vide I. Paladino, *Fratres Arvales. Storia di un collegio sacerdotale romano*, Roma 1998.

⁴⁰ I. Kaczor, *Deus, ritus, cultu...*, s. 245.

⁴¹ A.H. Krappe, *Acca Larentia*, „*American Journal of Archaeology*” 1942, t. 46, nr 4, s. 490–491.

⁴² Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu...*, s. 10.

⁴³ *Tamże*.

⁴⁴ Owidiusz, *Fasti...*, s. 98–99; Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu...*, s. 10.

Warto podkreślić, iż ikonograficzne przedstawienia tego motywu są wcześniejsze aniżeli te zawarte w zachowanych źródłach literackich⁴⁵, co także mogło rezonować na stosunek historyków starożytnych do owego mitu oraz sposób jego interpretacji. Najstarsze wyobrażenie wilczyca karmiącej bliźnięta w ikonografii pochodzi prawdopodobnie z II poł. IV w. p.n.e.⁴⁶ Natomiast w literaturze spotykamy ten wizerunek najwcześniej u wspomnianego Fabiusza Piktora. Ponadto w późniejszej twórczości wilczyca stanowiła już stały element mitu założycielskiego Rzymu⁴⁷.

Wilk w mitach fundacyjnych pierwszego kaganatu Turkutów⁴⁸

W szamanistycznych wierzeniach Turków Niebieskich⁴⁹ zwierzęta znajdowały się w centrum życia religijnego i społecznego. Göktürky zawierali duchowe sojusze z niektórymi z nich, wierząc, że korzystają z ich mocy. Duchowa więź ze zwierzęciem świadczyła o zgodzie, jaką wyrażało na – na przykład – używanie jego wnętrza do czynienia rozmaitych wróżb czy odprawiania rytuałów sprowadzających deszcz, ale też na pozyskiwanie od niego mleka i skór⁵⁰. W świetle tych informacji nie powinno być dużym nadużyciem stwierdzenie, iż wilk pełnił – i pełni wciąż – niezwykle istotną funkcję w mitografii Turków, którzy przejęli ten symbol od Turkutów⁵¹. Skupmy się jednak na pierwotnym znaczeniu tego symbolu. Göktürky uznawali wilka

⁴⁵ D. Lewandowska, *Ciąża mnoga i wieloraczki...*, s. 75.

⁴⁶ *Tamże*, s. 76.

⁴⁷ *Tamże*, s. 77–78. O popularności motywu wilczyca: A. Kluczek, *Wplątana w historię wieku XX: wilczyca rzymska w starych i nowych obrazach*, [w:] *Środkowa i wschodnia Europa w zwierciadle historii: wielkiej oraz codziennej: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Sylwestrowi Fertaczowi*, red. M. Gruszczyk i in., Bielsko-Biała 2021, s. 25.

⁴⁸ W tym tekście nie ma miejsca na nakreślenie historii politycznej pierwszego kaganatu Turkutów. Dobrze omówiono ją w: D. Sinor, *The Establishment and Dissolution of the Türk Empire*, [w:] *The Cambridge History of Early Inner Asia*, red. D. Sinor, Cambridge–New York–Melbourne 1990, s. 285–316; E.A. Novgorodova, *Problèmes de l’Ethnogenèse des Turcs Anciens d’après les Nouvelles Données Archéologiques de l’Asie Centrale*, [w:] *Histoire des Peuples Turcs à l’Époque Pré-Islamique*, red. H.R. Roemer, Berlin 2000, s. 13–28; P.B. Golden, *Some Thoughts on the Origins of the Turks and the Shaping of Turkic Peoples*, [w:] *Contact and Exchange in the Ancient World*, red. M.H. Mair, J.H. Bentley, A.A. Yang, Honolulu 2017, s. 136–157; G. Shimin, *Die alttürkischen Steppenreiche (552–745)*, [w:] *Histoire des Peuples Turcs à l’Époque Pré-Islamique*, s. 102–124; Lín Gà, *Tūjué yǔ Huíhé Shǐ*, Hohhot 2007; C. Vaughn-Findley, *The Turks in World History*, Oxford–New York–Auckland i in. 2005.

⁴⁹ W niniejszym tekście słowa Göktürky, Turkuci oraz Turcy Niebiescy (Aszyna) używane są zamiennie – oznaczają tę samą grupę ludzi.

⁵⁰ Y. Bonnefoy, *Asian Mythologies*, tłum. W. Doniger i in., Chicago–London 1993, s. 323.

⁵¹ Wilk jest dziś istotnym symbolem nacjonalizmu tureckiego, panturkizmu i islamu. Więcej na ten temat: *Grey Wolves*, [w:] counterextremism, <https://www.counterextremism.com/threat/grey-wolves/report> (dostęp: 16.12.2024).

za swojego przodka, protektora i przewodnika⁵². Ten drapieżnik symbolizował również odwagę, siłę i szybkość⁵³ – przymioty cenione wśród wielu kultur; nie powinno zatem dziwić, iż Turkuci, którzy prowadzili politykę ekspansjonistyczną, zdecydowali się uczynić to zwierzę symbolem swojej konfederacji plemiennej, a także gwardii strzegącej kaganów, którą nazywano wilkami (*bōri*)⁵⁴.

Mity założycielskie pierwszego kaganatu Göktürków nie pochodzą bezpośrednio od Turkutów, lecz ze źródeł chińskich. W szczególności mowa tutaj o *Běi Shǐ* (*Historii dynastii północnych*), skompilowanej prawdopodobnie pod koniec lat 50. VII stulecia, oraz o *Suí Shū* (*Księdze Suí*), którą napisano w połowie lat 30. VII w.⁵⁵ Turkuci nie pozostawili po sobie wielu źródeł pisanych, co wiązało się z charakterem ich kultury, która opierała się przede wszystkim na przekazach oralnych, a nie pisemnych. Dlatego też tak ważną rolę w rekonstrukcji mitów odgrywają źródła chińskie. Ich autorzy kompilowali historie m.in. na podstawie relacji dyplomatów z dynastii *Suí* i *Táng* kontaktujących się z Turkami Niebieskimi – a więc ich doniesienia należy postrzegać jako dość wiarygodne. W końcu wieści przekazywane przez chińskich urzędników przyczyniały się do lepszego poznania ich wroga, w tym jego ideologii politycznej.

Chronologicznie najwcześniejszą opowieścią o wilku w turkuckiej mitografii jest ta zawarta w *Suí Shū*⁵⁶. Opis dotyczący pochodzenia Turków Niebieskich rozpoczyna się od stwierdzenia, że zamieszkiwali krainy za „Zachodnim Morzem”, czyli za jeziorem Kuku-nor (*Qīnghǎi Hú*). W zamierzonych czasach plemiona Turkutów miały zostać wymordowane przez wojowników z sąsiadującego z nimi państwa. Według chińskich kronikarzy przeżyło tylko jedno niemowlę z okaleczonymi kończynami. Dziecko ocalało na skutek porzucenia go na bagnie przez najeźdźców, którzy nie chcąc bezpośrednio mordować malca, zostawili go na pewną śmierć. Niemowlaka jednak ocalała wilczyca, która karmiła chłopca. Jakiś czas później chłopiec dorósł i zapłodnił wilczycę. Dowiedziawszy się o tym, że ostatni przedstawiciel Turkutów przeżył, władca państwa, który wcześniej przyczynił się do

⁵² Y. Bonneyfof, *Asian Mythologies...*, s. 324.

⁵³ M. Kemalöglü, *Türk Rivayetlerinde „Bozkurt”*, „Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi” 2015, t. 3(4), s. 103–110.

⁵⁴ *Xīn Táng Shū*, rozdz. 215a.

⁵⁵ D. Graff, *Bei Shi*, [w:] *Early Medieval Chinese Texts. A Bibliographical Guide*, red. C.L. Chen-nault i in., Berkeley 2015, s. 18–24; V.C. Xiong, *Sui Shu*, [w:] *Early Medieval Chinese Texts. A Bibliographical Guide*, s. 330–335; E. Wilkinson, *Chinese History. A New Manual*, wyd. 2, Cambridge–London 2012, s. 621–624.

⁵⁶ Częściowego przekładu historii o wilczycy, które znajdują się w kronikach chińskich, dokonał P.B. Golden, vide: *The Ethnogenic Tales...*, s. 297–303.

zniszczenia Turków Niebieskich, wysłał kolejnych wojowników, by zabili mężczyznę podróżującego z wilczycą. Zwierzę uratowało się, wchodząc do jaskini leżącej u stóp góry⁵⁷. Po latach wilczyca urodziła dziesięciu synów, z których najważniejszym był Aszyna (Niebieski) odznaczający się siłą i charyzmą. To on wyprowadził zjednoczone turkuckie plemiona z równiny i zadecydował o dołączeniu Göktürków do konfederacji Róuránów (Žouzanów)⁵⁸.

Podobną wersję tej opowieści można odnaleźć w *Běi Shǐ*. W jej świetle Turkuci byli częścią większej konfederacji plemiennej Xiōngnú, a ich szczerp nazywano Aszyna⁵⁹. Dalej narracja we wskazanym wyżej dziele toczy się niemal w tożsamy sposób z relacją z *Suí Shū*. Autorzy piszą bowiem, że Turkuci zostali pokonani i niemal całkowicie wymordowani przez żołnierzy z sąsiadującego państwa. Jednym z niewielu ocalałych miał być mały chłopiec, któremu żołnierze odcięli ręce i stopy, a następnie pozostawili go na pewną śmierć na bagnie⁶⁰. Wówczas został odnaleziony przez wilczycę, a ta nakarmiła go mięsem. Gdy chłopiec dorósł, wdał się w relacje seksualne ze wskazanym zwierzęciem, które zaszło w ciążę⁶¹. Następnie dziejopisowie chińscy wskazują, że władca, który poprzednio zniszczył plemiona Turkutów, dowiedział się o tym, że mężczyzna żyje. Wysłał więc żołnierzy, aby zabili i jego, i wilczycę.

Jeśli chodzi o dalszą część tej historii, zamieszczono ją także w *Suí Shū* i nie różni się znacznie od tej, jaką można odnaleźć w *Běi Shǐ*. Według tych przekazów chłopiec nie przeżył kolejnego ataku wojowników wrogiego państwa. Autorzy twierdzą, że podczas ataku wilczyca (sama), dzięki wsparciu boskiej mocy, została przeniesiona w okolice Turfanu, co implikuje śmierć mężczyzny z rąk wojowników⁶². Interesujące w tych fragmentach jest przede

⁵⁷ W źródle nie wyłożono bezpośrednio, czy wychowany przez wilczycę człowiek przeżył. Autorzy zwrócili uwagę na to, że gdy zabójcy mieli uśmiercić mężczyznę, wilczyca nagle znalazła się przy wejściu na równinę. Nic nie napisali o tym, czy znajdował się wówczas przy niej, niemniej, gdy omawiane są późniejsze losy wilczycy i jej potomstwa, mężczyzna nie pojawia się. Można zatem założyć, że zginął.

⁵⁸ *Suí Shū*, rozdz. 84. Nazwa tego ludu pochodzi ze źródeł chińskich i ma wydźwięk pejoratywny, oznacza bowiem „rojące się robactwo”. Syntetycznie na temat historii Žouzanów: R. Haug, *The Eastern Frontier: Limits of Empire in Late Antique and Early Medieval Central Asia*, London–New York–Oxford i in. 2019, s. 64.

⁵⁹ W tym fragmencie widać podstawową różnicę w stosunku do tekstu z *Suí Shū* – tam Aszyna (Niebieski) był synem chłopca i wilczycy, który zjednoczył Turkutów, a w *Běi Shǐ* jest to nazwa grupy plemiennej przypisana przez chińskich historyków do Göktürków: *Běi Shǐ*, rozdz. 99. Informacje z *Běi Shǐ* pokrywają się z tymi, które można odnaleźć w: *Xīn Táng Shū*, rozdz. 215a.

⁶⁰ *Běi Shǐ*, rozdz. 99.

⁶¹ *Tamże*.

⁶² *Běi Shǐ*, rozdz. 99; cf., *Suí Shū*, rozdz. 84. Turfan leży w północno-zachodnich Chinach, w prowincji Sinciang (*Xīnjiāng* – co oznacza dosłownie: nowe terytorium lub nową granicę). Miasto, tak jak resztą cały region (nazywany dawniej Dżungarią), było na przestrzeni dziejów

wszystkim to, że dziejopisowie dość precyzyjnie wskazują, gdzie udała się wilczyca – do Turfanu⁶³. Miejsce to, wówczas nieznaną lokalizacją do ucieczki⁶⁴. Po wskazanym wyżej fragmencie historia toczy się w sposób podobny do tego z *Suí Shū*. A zatem: wilczyca urodziła dziesięciu synów i każdy z nich założył swoje plemię. Ugrupowania te miały niedługo stać się częścią jednej konfederacji plemiennej, która stworzyła pierwszy kaganat turecki⁶⁵.

Podsumowanie

Staraliśmy się wykazać, że w obu mitach fundacyjnych, mimo występującej w nich postaci wilczycy, możemy wyszczególnić więcej różnic niż podobieństw, poczynawszy od liczby dzieci czy ich późniejszych związków z wilczycą.

Wśród podobieństw częściowo należy wymienić intencje twórców obu mitów fundacyjnych, którzy najprawdopodobniej celowo posłużyli się motywem samicy wilka. W przypadku Turkutów wilczyca stanowiła element podkreślający charakter i tradycję tej społeczności, podczas gdy w Rzymie wilczyca, podobnie jak dziecko, oznaczała między innymi zwierzę poświęcone bogu Marsowi i jako jeden z symboli tego bóstwa odegrała niebagatelną rolę w zaakcentowaniu boskiego pochodzenia założyciela Wiecznego Miasta. Oczywiście podobieństwo między dwoma opowieściami stanowi także wątek porzucenia dziecka oraz wilczycy, która je odnajduje i zajmuje się nim. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w obu przypadkach nie są to „historie oryginalne”. Obie społeczności nie wymyśliły swoich mitów fundacyjnych w całości, od podstaw, lecz, przynajmniej pewne ich elementy, zapożyczyli od innych kultur. Istotne podobieństwo między mitem fundacyjnym Rzymu a pierwszym kaganatem tureckim stanowi również to, że w obu przypadkach wilkowi przypisano rolę opiekunczą, podczas gdy nie była to reguła.

Oczywiście można wyszczególnić więcej elementów wspólnych, jak i rozbieżnych obu mitów. Niezależnie od ich konkretnej liczby zależało nam przede wszystkim na ukazaniu, że historie te są „przypadkowo zbieżne” w niektórych aspektach, co częściowo wynika z późniejszych reinterpretacji motywu wilka w kulturze, ale przede wszystkim jego powszechności

przedmiotem walk między wieloma dynastiami władającymi terytoriami dzisiejszych Chin a koczownikami z północy. Podboju tego regionu dokonali dopiero Mandżurowie w latach 50. XVIII w.

⁶³ *Běi Shǐ*, rozdz. 99.

⁶⁴ Oczywiście, jeśli przyjmiemy, że opowieści z *Běi Shǐ* i *Suí Shū* mają charakter alegoryczny i w rzeczywistości chłopiec, wilczyca oraz ich potomstwo to grupa koczowników, którym udało się przetrwać najazd „sąsiedniego państwa” i stworzyć nową konfederację plemienną.

⁶⁵ *Běi Shǐ*, rozdz. 99.

w różnych społeczeństwach. Można tu wyszczególnić chociażby Fenrira – ogromnego wilka znanego z mitologii skandynawskiej. Mimo iż przeanalizowane mity fundacyjne uznaliśmy za podobne do siebie w sposób przypadkowy, to ich wspólną, porównawczą analizę uważamy za niezwykle cenną i istotną, ponieważ pozwala ona zwrócić uwagę na więcej szczegółów niż w przypadku charakteryzowania jednostkowego zjawiska. Ponadto uwypukla uniwersalność oraz powszechność danego motywu w różnych kulturach, oddalonych od siebie geograficznie i czasowo.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, red. C. Hosius, t. 1, Stuttgart 1981.
- Běi Shǐ, rozdz. 99, <http://chinesenotes.com/beishi/beishi099.html> (dostęp: 15.12.2024).
- Diodor Sycylijski, *Od mitu do historii*, tłum. S. Dworacki, A. Pawlaczyk, Poznań 2020.
- Owidiusz, *Fasti. Kalendarz poetycki*, tłum. E. Wesołowska, Wrocław 2008.
- Plutarch, *Żywoty równoległe*, tłum. K. Korus, t. 1, Warszawa 2004.
- Saga o Völsungach*, tłum. i oprac. R. Leśniakiewicz, Sandomierz 2009.
- Suí Shǔ, rozdz. 84, <http://chinesenotes.com/suishu/suishu084.html> (dostęp: 15.12.2024).
- Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta*, tłum. A. Kościółek, Wrocław 1968.
- Xīn Táng Shǔ, rozdz. 215a, <http://chinesenotes.com/xintangshu/xintangshu215a.html> (dostęp: 15.12.2024).

Literatura przedmiotu

- Bonnefoy Y., *Asian Mythologies*, tłum. W. Doniger, G. Honigsburn, D. Beauvais i in., Chicago–London 1993.
- Golden P.B., *Some Thoughts on the Origins of the Turks and the Shaping of Turkic Peoples*, [w:] *Contact and Exchange in the Ancient World*, red. M.H. Mair, J.H. Bentley, A.A. Yang, Honolulu 2017, s. 136–157.
- Golden P.B., *The Ethnogenic Tales of the Türks*, „The Medieval History Journal” 2018, t. 21(2), s. 291–327.
- Graff D., *Bei Shi*, [w:] *Early Medieval Chinese Texts. A Bibliographical Guide*, red. C.L. Chennault, K.N. Knapp, A.J. Berkowitz i in., Berkeley 2015, s. 18–24.
- Haug R., *The Eastern Frontier: Limits of Empire in Late Antique and Early Medieval Central Asia*, London–New York–Oxford i in. 2019.
- Kaczor I., *Deus, ritus, cultus. Studium na temat charakteru religii starożytnych Rzymian*, Łódź 2012.

- Kemaloğlu M., *Türk Rivayetlerinde „Bozkurt”, „Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi”* 2015, t. 3(4), s. 103–110.
- Kluczek A., *Wpłątana w historię wieku XX: wilczyca rzymska w starych i nowych obrazach*, [w:] *Środkowa i wschodnia Europa w zwierciadle historii: wielkiej oraz codziennej: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Sylwestrowi Fertaczowi*, red. M. Gruszczyk, J. Januszewska-Jurkiewicz, L. Krzyżanowski, M. Skrzypek, Bielsko-Biała 2021, s. 23–45.
- Koortbojian M., *Crossing the pomerium. The Boundaries of Political, Religious, and Military Institutions from Caesar to Constantine*, Princeton 2020.
- Krappe A.H., *Acca Larentia*, „American Journal of Archaeology” 1942, t. 46, nr 4, s. 490–499.
- Lewandowska D., *Cięża mnoga i wieloraczki w starożytności*, Warszawa 2021.
- Lín Gà, *Tūjué yǔ Huǐhé Shǐ*, Hohhot 2007.
- Newlands C., *Ovid's Narrator in the Fasti*, „Arethusa” 1992, t. 25, nr 1, s. 33–54.
- Novgorodova E.A., *Problèmes de l’Ethnogenèse des Turcs Anciens d’après les Nouvelles Données Archéologiques de l’Asie Centrale*, [w:] *Histoire des Peuples Turcs à l’Époque Pré-Islamique*, red. H.R. Roemer, Berlin 2000, s. 13–28.
- Paladino I., *Fratres Arvales. Storia di un collegio sacerdotale romano*, Roma 1998.
- Said S., *Myth and Historiography*, [w:] *A companion to Greek and Roman Historiography*, t. 1, red. J. Marincola, s.l. 2007, s. 61–72.
- Shimin G., *Die alttürkischen Steppenreiche (552–745)*, [w:] *Histoire des Peuples Turcs à l’Époque Pré-Islamique*, red. H.R. Roemer, Berlin 2000, s. 102–124.
- Sinor D., *The Establishment and Dissolution of the Türk Empire*, [w:] *The Cambridge History of Early Inner Asia*, red. D. Sinor, Cambridge–New York–Melbourne 1990, s. 285–316.
- Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, Warszawa 2007.
- Vaughn-Findley C., *The Turks in World History*, Oxford–New York–Auckland i in. 2005.
- Wilkinson E., *Chinese History. A New Manual*, wyd. 2, Cambridge–London 2012.
- Wiseman T.P., *The Myths of Rome*, s.l. 2004.
- Xiong V.C., *Sui Shu*, [w:] *Early Medieval Chinese Texts. A Bibliographical Guide*, red. C.L. Chen-nault, K.N. Knapp, A.J. Berkowitz i in., Berkeley 2015, s. 330–335.
- Ziółkowski A., *From Roma quadrata to la grande Roma dei Tarquini. A study of the Literary Tradition on Rome's Territorial Growth under the Kings*, Stuttgart 2019.

Gry wideo i netografia

- Blizzard Entertainment, *World of Warcraft*, Irvine 2004, platformy: Microsoft Windows, macOS.
- FromSoftware, *Bloodborne*, Tokyo 2015, platforma: PlayStation 4.
- FromSoftware, *Sekiro: Shadows Die Twice*, Tokyo 2019, platformy: PlayStation 4, Xbox One, Microsoft Windows.
- Grey Wolves*, [w:] counterextremism, <https://www.counterextremism.com/threat/grey-wolves/report> (dostęp: 16.12.2024).
- Ubisoft, *Assassin's Creed Odyssey*, Quebec 2018, platformy: PlayStation4, Xbox One, Microsoft Windows i in., *Oxford Classical Dictionary*, <https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2721> (dostęp: 29.04.2025).

Rafał Szewczyk, Martyna Kowalska

THE MOTIF OF THE SHE-WOLF IN THE FOUNDATION MYTHS OF ROME AND THE FIRST TURKIC KHAGANATE

The article is a characterization and comparison of two foundation myths – Rome and the First Turkic Khaganate – with an indication of the similarities and differences in both stories. The content related to the founding myths has been supplemented with a historical or historical-mythical outline, as well as the most important information regarding the sources dealing with the issues discussed in the article. The work focuses primarily on the motif of the wolf appearing in stories about many societies throughout history. The she-wolf is one of the most important, central characters of the founding myths analyzed in the article, although her presence in each of them can be explained by the desire to emphasize other phenomena and values.

Keywords: Rome, Romulus and Remus, She-Wolf, Turkic Peoples, First Turkic Khaganate, Foundation Myths